

JERZY ADAMCZYK

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (WSD w Radomiu)

ORCID: 0000-0003-1415-7378

KAROLINA MAZUR

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

ORCID: 0000-0001-8551-9239

Aspekt liturgiczny kanonicznej wizytacji biskupiej w parafii

The Liturgical Aspect of a Bishop's Canonical Visitation in a Parish

Abstract

The subject of this article is the problem of the liturgical aspect of a bishop's canonical visitation in a parish. The aim of the study was to show and explain, on the basis of specific provisions, the various liturgical celebrations performed during the visitation. This research was realized through a description and a thorough analysis of the current regulations and texts of the Church Magisterium. The analysis of the above-mentioned sources allowed several main conclusions to be drawn. Firstly, it was pointed out that pastoral visitation is one of the most important expressions of the diocesan bishop's commitment to serve the people of God entrusted to him. Secondly, the administration of the sacraments by the bishop is shown, and thirdly, the issue of the celebration of non-sacramental forms of divine worship is presented.

Keywords: bishop, parish priest, visitation, sacraments, liturgy.

Abstrakt

Przedmiotem artykułu jest problematyka liturgicznego aspektu kanonicznej wizytacji biskupiej w parafii. Za cel opracowania postawiono ukazanie i wyjaśnienie na podstawie określonych przepisów różnego rodzaju celebracji liturgicznych realizowanych w czasie wi-

zytacji. Tak określone zamierzenie badawcze zrealizowano poprzez opis i gruntowną analizę obowiązujących przepisów i tekstów Magisterium kościelnego. Analiza wymienionych źródeł pozwoliła na sformułowanie kilku głównych wniosków. Po pierwsze, wskazano, że wizyta duszpasterska jest jednym z najważniejszych wyrazów zaangażowania biskupa diecezjalnego w służbę powierzonemu mu ludowi Bożemu. Po drugie, ukazano udzielanie sakramentów przez biskupa, a po trzecie, przedstawiono problematykę celebracji pozasakramentalnych form kultu Bożego.

Słowa kluczowe: biskup, proboszcz, wizytacja, sakramenty, liturgia.

Wstęp

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r.¹ w kan. 396 § 1 zobowiązuje biskupa do wizytowania diecezji każdego roku w całości lub w części, tak jednak, aby przynajmniej w ciągu pięciu lat zwizytował całą diecezję. Obowiązek ten powinien wypełnić osobiście albo, w razie zaistnienia prawnej przeszkody, przez biskupa koadiutora lub biskupa pomocniczego, ewentualnie przez wikariusza generalnego lub biskupiego, bądź przez innego prezbitera.

Wizytacja duszpasterska diecezji jest wykonywana w Kościele od dawna. Biskupi jednak często ten obowiązek zlecali innym, najczęściej archidiakonom. Konieczność wizytacji diecezji zaznaczył Sobór Trydencki, domagając się, aby diecezja była zwizytowana przez biskupa osobiście lub – w razie przeszkody – przez inną osobę przynajmniej w ciągu dwóch lat. Kodeks prawa kanonicznego z 1917 r. zezwolił na wizytację całej diecezji przynajmniej w ciągu pięciu lat².

Przedmiotem wizytacji z kan. 396 § 1 jest diecezja, stanowiąca część ludu Bożego, powierzona pasterskiej pieczy biskupa z współpracującym z nim prezbiterium³. Szczególną uwagę powinien jednak biskup poświęcić wizytacji parafii, w czasie której aktualizuje się to, co Kodeks nazywa wizytacją diecezji⁴. Wizytacja duszpasterska, jako całościowa akcja, posiada wiele aspektów. Wśród nich

¹ *Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983). Tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski*. 2022. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.

² Por. Tadeusz Pawluk. 1986. *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*. T. 2: *Lud Boży – jego nauczanie i uświęcanie*. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, 189.

³ Por. kan. 396.

⁴ Bogusław Kucala. 1994. „Prawo wizytacji wiernych i obowiązek posłuszeństwa w świetle kan. 199, nr 7”. *Prawo Kanoniczne* 37 (1–2): 23–24.

istotny jest aspekt liturgiczny. Biskup, jako obdarzony pełnią sakramentu święceń i główny moderator życia liturgicznego w diecezji, jest pierwszym odpowiedzialnym za kult Boży w Kościele partykularnym. W czasie wizytacji w parafii jej aspekt liturgiczny jest szczególnie ważny i widoczny.

Przedmiotem niniejszego przedłożenia będzie kwestia liturgicznego wymiaru wizytacji biskupiej. Powstają w związku z tym pytania: Czym jest i jakie cele ma wizytacja duszpasterska w parafii, jak winno być realizowane udzielanie sakramentów świętych oraz celebrowanie pozasakramentalnych form kultu Bożego w czasie wizytacji? Jaki wpływ na kształt wizytacji w parafii w jej aspekcie liturgicznym mają lokalne zwyczaje i wytworzona w tej kwestii praktyka w diecezji? Niniejszy artykuł stanowi próbę odpowiedzi na przedstawione pytania – problemy.

1. Natura wizytacji duszpasterskiej

Wizytacja biskupia diecezji jest jedną z form kanonicznej wizytacji (łac. *visitatio* – nawiedzenie, odwiedziny), która jest formą bezpośredniego kontaktu organów władzy kościelnej z duchowieństwem i innymi członkami ludu Bożego w celu umożliwienia mu oceny skuteczności pracy duszpasterskiej, zapoznania się okolicznościami i trudnościami działalności ewangelizacyjnej oraz wskazania priorytetów i środków rozwoju duszpasterstwa w całej diecezji⁵. José Landete Casas, nawiązując do Soboru Trydenckiego i Kodeksu z 1917 r., stwierdza, że „wizytacja kanoniczna jest działaniem prawno-pastoralnym, mającym na celu zachowanie integralności doktrynalnej, podtrzymanie dobrych obyczajów i korygowanie złych, promowanie pokoju, pobożności i dyscypliny oraz uporządkowanie tego, co zgodnie z okolicznościami służy dobru religii. Stąd przewidziany jest bezpośredni kontakt i dostęp przełożonego kościelnego do osób, instytucji, rzeczy, miejsc lub działań podlegających jego kontroli lub zarządowi”⁶. Kodeks prawa kanonicznego wyraźnie nakazuje biskupowi coroczne wizytowanie diecezji, w całości lub częściowo, tak jednak, by przynajmniej raz na pięć lat dokonał wizytacji całej diecezji⁷.

⁵ Por. Mirosław Sitarz. 2014. Wizytacja biskupia. W *Encyklopedia Katolicka*. T. 20. Red. Edward Gigilewicz, 737–738. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

⁶ José Landete Casas. 2012. *Visita canónica*. W *Diccionario General de Derecho Canónico*. T. 7. Red. Javier Otaduy, Antonio Viana, Joaquín Sedano, 936–939. Pamplona: Editorial Aranzadi.

⁷ Por. kan. 396 § 1.

Niewątpliwie wizyta duszpasterska jest jednym z najważniejszych wyrazów zaangażowania biskupa diecezjalnego w służbę powierzonemu mu ludowi Bożemu oraz jego obowiązku poznawania i śledzenia życia swojego Kościoła od wewnątrz. Tylko częsta obecność, a nawet fizyczna bliskość, może pogłębić wzajemną znajomość, a także komunie serca, która jest tak niezbędną między pasterzem a jego wiernymi. Jako pasterz swojego ludu, biskup powinien wyrazić w sposobie przeprowadzania wizytacji pasterskiej swoje zaangażowanie w jak najdokładniejsze poznanie konkretnych sytuacji, w których żyją duszpasterze i wierni, aby móc interweniować w celu skorygowania wszelkich zachowań sprzecznych z wymogami wiary i życia chrześcijańskiego, aby obudzić dobrą wolę każdego z wiernych i zachęcić wspólnotę do wierności. Od samego początku Kościoła mamy wiele świadectw zaangażowania Apostołów, w szczególności św. Pawła, w podążanie za wspólnotami nie tylko poprzez swoje pisma, ale także odwiedzając je osobiście lub za pośrednictwem swoich współpracowników, aby utwierdzić je w wierze, uzupełnić ich formację duchową, skorygować zachowanie, które było wyraźnie sprzeczne z tym, czego wymaga przynależność do Chrystusa, aby zwiększyć ich poczucie jedności. Powrót św. Pawła lub wizyta jego współpracowników do wspólnot, które założył, był zawsze okazją do odnowienia zapału życia chrześcijańskiego, sposobnością do otrzymania zachęty i pobudzenia w codziennym doświadczeniu przylgnięcia do Chrystusa i Jego Ewangelii⁸.

W historii Kościoła nigdy nie brakowało omawianej działalności ze strony pasterzy, nawet jeśli nie we wszystkich okresach była ona wykonywana z należytą starannością, co sprawiało, że w niektórych okresach Kościół musiał autorytatywnie interweniować, aby przypomnieć o tym bardzo ważnym obowiązku posługi biskupów, jak znalazło to odbicie np. w postanowieniach Soboru Trydenckiego. Pod wpływem nauki Soboru Watykańskiego II w Kodeksie dokonano rewizji przepisów dotyczących wizytacji duszpasterskich. Po jego promulgacji Kongregacja ds. Biskupów uznała za stosowne opracowanie nowego Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum successores*, opublikowanego 22 lutego 2004 r.⁹, w którym uwzględniono normy nowego Kodeksu i wszelkie późniejsze refleksje Kościoła na temat zarządzania kościelnego. W tym kontekście zwrócono również odpowiednią uwagę na wizytację duszpasterską ze względu na jej wagę i znacze-

⁸ Por. Christiano de Souza e Silva. 2010. *La visita pastorale del Vescovo diocesano alla sua Chiesa. Studio storico – giuridico. Theses ad Doctoratum in Iure Canonico assequendum*. Roma: Editrice dell' Pontificia Università Lateranense, 9.

⁹ Congregatio pro Episcopis. 2004. *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi* (22.02.2004). Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana. Tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów. 2005. *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*. Kielce: Wydawnictwo Jedność (dalej: AS).

nie w sprawowaniu opieki duszpasterskiej nad każdym Kościołem partykularnym przez jego pasterza¹⁰.

Podstawa wizytacji kanonicznej znajduje się pośrednio w *salus animarum*¹¹, jak również w obowiązku wszystkich wiernych zachowania komunii z Kościołem¹², a bezpośrednio we władzy rządzenia lub jurysdykcji na forum zewnętrznym¹³. W istocie wizytacja kanoniczna opiera się na sprawowaniu władzy kościelnej, której muszą podlegać wszyscy wierni chrześcijanie, a także inicjatywy i instytucje przez nich tworzone, aby zagwarantować w każdym przypadku więzi komunii i ostateczne ukierunkowanie całej działalności duszpasterskiej Kościoła na zbawienie dusz. Dlatego wizytacja kanoniczna, jako skuteczny instrument w służbie duszpasterstwa, jest ze swej istoty aktem władzy jurysdykcyjnej, aktem kontroli prawnej¹⁴.

Choć biskup może zdecydować również o innych sposobach jego obecności wśród wiernych, biorąc pod uwagę zwyczaje danego miejsca oraz jakąś okazję apostolską, np. z młodzieżą podczas różnych imprez kulturalnych i sportowych; z robotnikami, aby być w ich towarzystwie i z nimi porozmawiać¹⁵, to jednak szczególną wagę powinien przywiązywać do wizytacji parafii. Warto dodać, że wizytacja kanoniczna parafii należy do kategorii wizytacji zwyczajnych, gdyż jest przewidziana w prawodawstwie powszechnym, w przeciwieństwie do wizytacji nadzwyczajnych, które są przeprowadzane w odpowiedzi na szczególne okoliczności¹⁶.

W Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów stwierdza się, że wizytacja duszpasterska jest jedną z wypróbowanych form, poprzez które biskup utrzymuje bezpośredni kontakt z duchowieństwem i innymi członkami ludu Bożego. „Jest ona okazją do ożywienia zapału robotników na niwie Ewangelii, pochwalenia ich, zachęcenia i pocieszenia, jest także okazją do zaproszenia wszystkich wiernych, by odnowili swoje życie chrześcijańskie i zintensyfikowali działania apostolskie. Ponadto, wizytacja umożliwi biskupowi ocenę skuteczności struktur i narzędzi stosowanych w posłudze duszpasterskiej oraz zdanie sobie sprawy z okoliczności i trudności pracy ewangelizacyjnej, tak aby można było trafniej wskazać priorytety oraz środki

¹⁰ Por. De Souza e Silva. 2010. *La visita pastoral del vescovo diocesano*, 9–10.

¹¹ Kan. 1752.

¹² Kan. 209.

¹³ Kan. 129.

¹⁴ Landete Casas. 2012. *Visita canónica*, 933.

¹⁵ AS, nr 222.

¹⁶ Por. Landete Casas. 2012. *Visita canónica*, 933.

dla duszpasterstwa pojętego całościowo¹⁷. Jan Paweł II przypomina, że wizyta pasterska jest autentycznym czasem łaski i szczególnym, a nawet jedynym w swoim rodzaju momentem spotkania i dialogu biskupa z wiernymi¹⁸.

Wizytacja duszpasterska jest również czynnością apostołską, którą biskup winien spełniać z miłością pasterską, ukazującą w sposób konkretny, że w Kościele partykularnym jawi się on jako widzialne źródło i fundament jedności¹⁹. Przy tym należy pamiętać, że „biskup, który dokonuje wizytacji parafii czyli lokalnych wspólnot swej diecezji, nie powinien być postrzegany przez wiernych jako wykonawca dotkliwych funkcji czysto administracyjnych, ale jako zwiastun Ewangelii, pasterz i arcykapłan powierzonej mu owczarni”²⁰. Aby wizytacja przyniosła właściwe owoce, w miarę możliwości powinna się ona odbywać w tych dniach, w których wierni mogą się licznie zgromadzić. Duszpasterze w odpowiednim czasie powinni przygotować wiernych do wizytacji przez odpowiednią katechezę. Wizytacja winna trwać wystarczająco długo, aby biskup mógł dobrze poznać formy apostołstwa przebiterów i świeckich wiernych, ocenić podejmowane dzieła miłości, przyczynić się do ich rozwoju i harmonizacji oraz przewodniczyć czynnościom liturgicznym²¹. Wizyta duszpasterska biskupa jest wykonywaniem przez niego *munus pastorale*, które jest konstytuowane przez *triplex munus* biskupa (nauczanie, uświęcanie i rządzenie). Zgodnie z zakreślonym tematem uwaga zostanie teraz skierowana na aspekt liturgiczny wizytacji parafii, zawarty w posłudze uświęcania.

2. Udzielanie sakramentów świętych

Podstawowym obowiązkiem biskupa jest odpowiedzialność za sprawowanie kultu Bożego. Posługa uświęcania, ze swej natury ściśle złączona z posługą nauczania

¹⁷ AS, nr 221. Por. Geza Kuminetz. 2012. *Visita pastoral del obispo diocesano*. W *Diccionario General de Derecho Canónico*. Red. Javier Otaduy, Antonio Viana, Joaquin Sedano. T. 7, 936–939. Pamplona: Editorial Aranzadi.

¹⁸ Por. Ioannes Paulus PP. II. 2003. „Adhortatio apostolica post-synodalis de Episcopo ministro evangelii Iesu Christi pro mundi spe Pastores gregis” (16.10.2003), nr 46. *Acta Apostolicae Sedis* 96: 825–924. Tekst polski: Jan Paweł II. 2004. „Posynodalna Adhortacja apostołska *Pastores gregis*”. *L'Osservatore Romano* 1: 4–48 (dalej: PG).

¹⁹ Por. AS, nr 221.

²⁰ *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów, odnowiony zgodnie z postanowieniem świętego Soboru Watykańskiego II, wydany z upoważnienia papieża Jana Pawła II, dostosowany do zwyczajów diecezji polskich*. Wydanie wzorcowe. 2013. Katowice: Wydawnictwo Księgarni św. Jacka, nr 1193 (dalej: Ceremoniał). Por. De Souza e Silva. 2010. *La visita pastorale del vescovo diocesano*, 153.

²¹ Por. Ceremoniał, nr 1194.

i rządu, wyróżnia się tym, że w sposób szczególny jest pełniona *in persona Christi*, czyli Najwyższego i Przedwiecznego Kapłana, stanowiąc szczyt i źródło życia chrześcijańskiego²². Biskup, który jest arcykapłanem, głównym szafarzem Bożych misterii oraz moderatorem, promotorem i strażnikiem życia liturgicznego w powierzonym sobie Kościele²³, w czasie wizytacji pasterskiej przede wszystkim wykonuje zadanie uświęcania. Kodeks prawa kanonicznego milczy na temat liturgicznego aspektu wizytacji pasterskiej w parafii, odsyłając do innych tekstów normatywnych prawa powszechnego i partykularnego.

Biskup *in visitatione canonica* sprawuje sakramenty św., czyli czynności Chrystusa i Kościoła będące znakami oraz środkami, poprzez które wyraża się i wzmacnia wiara, oddawany jest Bogu kult i dokonuje się uświęcenie człowieka²⁴. Po pierwsze, biskup celebrowa mszę św.²⁵ Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów stwierdza: „Podczas wizytacji w parafii (...) biskup postara się spełnić następujące czynności: a) odprawić mszę świętą (...)”²⁶. Adhortacja apostolska *Pastores gregis* przypomina, że „pośród wszystkich celebracji, którym przewodniczy biskup, szczególne miejsce zajmują celebracje uwidaczniające szczególnie charakter posługi biskupiej jako pełni kapłaństwa. Są to zwłaszcza udzielanie sakramentu Bierzmowania i Świeceń; sprawowanie uroczystej Eucharystii”²⁷. Nieco dokładniej o Eucharystii w czasie wizytacji informuje *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów*, gdzie zapisano: „Jeżeli teraz ma być sprawowana msza święta, to bezpośrednio po modlitwie za biskupa on sam, stojąc przy krześle, ubiera szaty liturgiczne. Prezbiterzy pełniący w parafii posługę duszpasterską oraz przebywający na jej terenie winni tę mszę z biskupem koncelebrować, wierni zaś czynnie w niej uczestniczyć. Należy zadbać o to zwłaszcza w odległych zakątkach diecezji, których mieszkańcy bardzo rzadko mogą w swej miejscowości brać udział w mszy wspólnotowej”²⁸.

²² Por. AS, nr 143.

²³ Por. kan. 835 § 1.

²⁴ „Biskup spełnia posługę uświęcania poprzez sprawowanie Eucharystii i innych sakramentów”. PG, nr 33.

²⁵ Zob. Jan Dyduch. 2001. „Duszpasterski i kanoniczny wymiar wizytacji parafii”. Prawo Kanoniczne 44 (1–2): 27.

²⁶ AS, nr 222a. Por. Sacra Congregatio pro Episcopis. Directorium Ecclesiae imago de pastorali ministerio Episcoporum (22.2.1973), nr 168. 1997. W *Enchiridion Vaticanum*. T. 4. Bologna: Edizioni Dehoniane, nr 1945–2328. Tekst polski: Edward Sztafrowski. Red. 1975. *Posoborowe prawodawstwo kościelne*. T. 6. Z. 1. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej (dalej: ET), nr 10370–11035. Zob. PG, nr 46.

²⁷ PG, nr 23.

²⁸ Ceremoniał, nr 1197.

Oprócz mszy św. na rozpoczęcie wizytacji biskup sprawuje inne msze z homilią według porządku ustalonego przez proboszcza. Mogą to być Eucharystie dla poszczególnych stanów parafialnych²⁹. Niekiedy biskup na zakończenie wizytacji odprawia mszę św. w intencji rodzin połączoną z błogosławieństwem małych dzieci³⁰ lub mszę św. w intencji parafian³¹. Główna msza św. przy okazji wizytacji kanonicznej ma być celebrowana w formie uroczystej, z pełną asystą liturgiczną, ze starannie przygotowanymi śpiewami, z uroczystą procesją wejścia i z użyciem kadzidła³², a także na zakończenie Eucharystii wizytacyjnej wizytator powinien udzielić uroczystego błogosławieństwa³³.

Kolejnym sakramentem celebrowanym w czasie odwiedzin duszpasterskich jest sakrament bierzmowania, którego biskup jest właściwym szafarzem³⁴. Zgodnie z Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów biskup powinien „udzielić uroczystości sakramentu bierzmowania, w miarę możliwości podczas mszy świętej”³⁵. Jeśli podczas Eucharystii jest udzielany sakrament bierzmowania, wówczas należy posłużyć się formularzem mszy św. obrzędowej o bierzmowaniu w szatach koloru czerwonego lub złotego. Jednak w uroczystości, niedziele Adwentu, Wielkiego Postu i Wielkanocy oraz w święta Pańskie nie wolno używać formularza mszy świętej obrzędowej³⁶.

Wizytacja kanoniczna daje możliwość udzielenie sakramentu chorych indywidualnie. Według *Ceremoniału liturgicznej posługi biskupów* „pożądane jest, by podczas wizytacji pasterskiej biskup udzielał nie tylko sakramentu bierzmowania, lecz niekiedy również innych sakramentów, zwłaszcza z okazji nawiedzenia

²⁹ Instrukcja o kanonicznej wizytacji pasterskiej. 2011, nr 11. W *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego*, 68–71. Łomża: Wydawnictwo Jedność (dalej: Zarządzenia Łomża). W niniejszym artykule uwzględnia się przepisy prawa partykularnego Kościoła w Polsce, przede wszystkim ze względu na ich dostępność dla autorów, jak również, jako cenne uzupełnienia dosyć ogólnego powszechnego prawa kanonicznego i liturgicznego.

³⁰ Por. Instrukcja synodalna o wizytacji kanonicznej parafii w Diecezji Łowickiej. 1999. W *I Synod Diecezji Łowickiej*, 135–136. Ząbki: Wydawnictwo Apostolicum (dalej: Synod Łowicki).

³¹ Instrukcja o wizytacji kanonicznej. 2015, nr 14f. W *XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, 537–541. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy (dalej: XLIII Synod Płocki).

³² *Aby nieść Światło Ewangelii. Trzeci Synod Diecezji Sandomierskiej (2017–2022)*. 2022. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne, statut 404 (dalej: Synod Sandomierski).

³³ Instrukcja o wizytacji kanonicznej. 2018. W *Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej. Statuty i Aneksy*, 199–203 (nr 20). Opole: Wydawnictwo św. Krzyża (dalej: Synod Gliwicki).

³⁴ Por. *Ceremoniał*, nr 7.

³⁵ AS, nr 222b; EI, nr 168. *Pontificale Romanum. Ordo Confirmationis*. 1971. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis. nr 13. Wydanie polskie: *Obrzędy bierzmowania według Pontyfikatu Rzymskiego*. 1975. Katowice: Wydawnictwo Księgarni św. Jacka.

³⁶ *Zarządzenia Łomża*, nr 10.

chorych”³⁷. Zgodnie z III Synodem Diecezji Sandomierskiej „można udzielać sakramentu namaszczenia większej liczbie chorych w czasie jednej celebracji. Okazją do tego mogą być (...) wizytacje kanoniczne parafii. Podczas wspólnotowego sprawowania sakramentu namaszczenia chorych nie można udzielać go wszystkim uczestnikom liturgii bez jakiegokolwiek wyjątku. Duszpasterze powinni wcześniej wyjaśnić wiernym, kto może przyjąć sakrament namaszczenia, odpowiednio przygotować wszystkich proszących o ten sakrament oraz umożliwić im skorzystanie wcześniej z sakramentu pokuty i pojednania”³⁸.

Niekiedy dokumenty prawno-liturgiczne mówią ogólnie o udzielaniu przez biskupa w czasie wizytacji innych sakramentów od tych wyżej omówionych. Według *Ceremoniału* „pożądane jest, by podczas wizytacji pasterskiej biskup udzielał nie tylko sakramentu bierzmowania, lecz niekiedy również innych sakramentów (...)”³⁹. Zgodnie z prawem XLII Synodu Diecezji Płockiej „podczas wizytacji kanonicznej wizytujący udziela sakramentów świętych”⁴⁰.

3. Celebrowanie pozasakramentalnych form kultu Bożego

Aspekt liturgiczny wizytacji duszpasterskiej nie ogranicza się jedynie do udzielania sakramentów, ale obejmuje także różne pozasakramentalne formy kultu Bożego. Przede wszystkim ważne jest uroczyste, liturgiczne wprowadzenie przez proboszcza biskupa wizytatora do kościoła parafialnego⁴¹. *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów* podaje porządek nabożeństwa ingresowego: biskup ubrany w strój chórowy⁴² zostaje przyjęty stosownie do miejscowych okoliczności i warunków. Jeśli wydaje się to stosowne, duchowieństwo i wierni uroczy-

³⁷ Ceremoniał, nr 1198. Zob. AS, nr 222h. Zob. *Sakrament chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*. 1998. Katowice: Katowice: Wydawnictwo Księgarni św. Jacka, nr 16 (dalej: SCH). Zob. EI, nr 168. Por. De Souza e Silva. 2010. *La visita pastorale del vescovo diocesano*, 153.

³⁸ Synod Sandomierski, statut 427. Zob. SCH, nr 107.

³⁹ Ceremoniał, nr 1198. Np. biskup słuca spowiedzi wiernych, czy udziela chrztu.

⁴⁰ Instrukcja o wizytacji kanonicznej. 1992, nr 10a. W *XLII Synod Diecezji Płockiej (1987–1991)*. Płock: Płockie Wydawnictwo Diecezjalne, 155–156 (dalej: XLII Synod Płocki).

⁴¹ Zob. De Souza e Silva. 2010. *La visita pastorale del vescovo diocesano*, 154.

⁴² „Strój chórowy biskupa tak na terenie jego diecezji, jak i poza diecezją, obejmuje: fioletową sutannę; jedwabny fioletowy pas z jedwabnymi frędzlami zdobitymi oba zakończenia (ale nie z pomponami); rękietę z lnianego lub innego płótna; fioletowy mucet (bez kaptura); krzyż noszony na piersiach, zawieszony na zielonym sznurze, przetykanym złotem; fioletową piuskę; fioletowy biret z pomponem. Kiedy nosi się fioletową sutannę, używa się także fioletowych skarpet. Noszenie zaś fioletowych skarpet wraz z sutanną czarną obszytą sznurkiem pozostaje do uznania”. Ceremoniał, nr 63.

ście przyjmują i witają biskupa przy drzwiach kościoła lub w samym kościele. Tam, gdzie uzna się to za możliwe i stosowne, zgromadzeni mogą uroczystym śpiewem towarzyszyć biskupowi w drodze do kościoła. Pewna, choć umiarkowana, okazałość w sposobie przyjęcia biskupa winna być znakiem miłości i szacunku wiernych względem pasterza. Proboszcz ubrany w kapę przy drzwiach kościoła przyjmuje biskupa, podając mu krucyfiks do ucałowania, a następnie kropidło umoczone w pobłogosławionej wodzie, którą biskup się żegna i potem kropi obecnych. Następnie biskup wchodzi do kościoła. Po krótkiej adoracji Najświętszego Sakramentu udaje się na miejsce przewodniczenia w prezbiterium. Proboszcz, stojąc przed ołtarzem, wzywa wiernych do modlitwy za biskupa. Po krótkiej modlitwie w ciszy odmawia zamieszczoną w mszale kolektę: „Boże, wiekuisty Pasterzu wiernych” albo: „Boże, Pasterzu i Rządco wszystkich wiernych” (ze mszy i modlitw w różnych potrzebach, mszy za biskupa). Biskup pozdrowia wiernych, po czym zapowiada plan wizytacji, odmawia modlitwę związaną treścią z tytułem kościoła albo ku czci patrona miejscowości oraz udziela wiernym błogosławieństwa. Na zakończenie proboszcz odsyła wiernych⁴³.

Jeżeli wizytacja trwa dłużej, zalecany będzie w kościele śpiew jakiejś części Liturgii godzin albo celebrowanie słowa Bożego z homilią biskupa oraz modlitwami w intencji Kościoła powszechnego i diecezjalnego⁴⁴. Dobrze by było, aby biskup razem z ludem nawiedził także cmentarz i pomodlił się tam za wiernych zmarłych, błogosławiąc i kropiąc groby pobłogosławioną wodą⁴⁵. Nieraz podczas wizytacji kanonicznej biskup wizytujący celebrowa nabożeństwa czy błogosławi dzieci⁴⁶.

Trzeba jednak dodać, że biskup wizytator nie jest zdeterminowany do wypełnienia jedynie przewidzianych w przepisach kościelnych celebrowania, ale ma pozostawione pole dla swojej kreatywności pastoralno-liturgicznej. Stąd może wykonywać inne pozasakramentalne akty kultu, gdy jest ku temu okazja, np. dedykacja kościoła czy ołtarza lub, zależnie od okoliczności, np. nabożeństwa ze sfery pobożności ludowej.

⁴³ Ceremoniał, nr 1195–1196.

⁴⁴ Ceremoniał, nr 1199. Por. De Souza e Silva. 2010. *La visita pastorale del vescovo diocesano*, 153.

⁴⁵ Ceremoniał, nr 1200. Por. Instrukcja o wizytacjach kanonicznych. 2002, nr 4. W *Zarządzenia posynodalne Biskupa Kieleckiego*, 67–70. Kielce: Wydawnictwo Jedność (dalej: Zarządzenia Kielce). Por. De Souza e Silva. 2010. *La visita pastorale del vescovo diocesano*, 154.

⁴⁶ Por. XLII Synod Płocki, nr 10a. Por. Zarządzenia Kielce, nr 4.

Zakończenie

Zgodnie z prawem kanonicznym biskup ma obowiązek wizytowania diecezji każdego roku w całości lub w części, tak jednak, aby przynajmniej w ciągu pięciu lat zwizytował całą diecezję. Obowiązek ten powinien wypełnić osobiście albo, w razie zaistnienia prawnej przeszkody, przez biskupa koadiutora lub biskupa pomocniczego, ewentualnie przez wikariusza generalnego lub biskupiego bądź przez innego prezbitera. Wizytacja biskupia diecezji jest jedną z form kanonicznej wizytacji, która jest formą bezpośredniego kontaktu organów władzy kościelnej z duchowieństwem i innymi członkami ludu Bożego w celu umożliwienia mu oceny skuteczności pracy duszpasterskiej, zapoznania się okolicznościami i trudnościami działalności ewangelizacyjnej oraz wskazania priorytetów i środków rozwoju duszpasterstwa w całej diecezji. Szczególną wagę biskup powinien przywiązywać do wizytacji parafii.

Kodeks prawa kanonicznego milczy na temat liturgicznego aspektu wizytacji pasterskiej w parafii, odsyłając do innych tekstów normatywnych prawa powszechnego i partykularnego. Wspomniany aspekt liturgiczny, gdzie centralnym momentem jest msza św. pod przewodnictwem biskupa, zawiera udzielania sakramentów, najczęściej bierzmowania, a także celebrowanie pozasakramentalnych form kultu Bożego. Trzeba jednak dodać, że biskup wizytator nie jest zdeterminowany do wypełnienia jedynie przewidzianych w przepisach kościelnych celebrowania, ale ma pozostawione pole dla swojej kreatywności pastoralno-liturgicznej, pamiętając, że ośrodkiem wizytacji ma być zawsze uroczysta msza św. połączona z wygłoszeniem przez biskupa homilii mszalnej.

Bibliografia

Źródła

- Aby nieść Światło Ewangelii. Trzeci Synod Diecezji Sandomierskiej (2017–2022)*. 2022. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne.
- Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów odnowiony zgodnie z postanowieniem świętego Soboru Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Jana Pawła II dostosowany do zwyczajów diecezji polskich. Wydanie wzorcowe*. 2013. Katowice: Wydawnictwo Księgarni św. Jacka.
- Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983)*. Tekst polski: *Kodeks prawa kanonicznego. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski*. 2022. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.

- Congregatio pro Episcopis. 2004. *Directorio per il ministero pastorale dei vescovi* (22.2.2004). Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana. Tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów. 2005. *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*. Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- Instrukcja o kanonicznej wizytacji pasterskiej. 2011. W *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego*, 68–71. Łomża: Wydawnictwo Jedność.
- Instrukcja o wizytacjach kanonicznych. 2002. W *Zarządzenia posynodalne Biskupa Kieleckiego*, 67–70. Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- Instrukcja o wizytacji kanonicznej. 1992. W *XLII Synod Diecezji Płockiej (1987–1991)*, 155–156. Płock: Płockie Wydawnictwo Diecezjalne.
- Instrukcja o wizytacji kanonicznej. 2015. W *XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, 537–541. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Instrukcja o wizytacji kanonicznej. 2018. W *Pierwszy Synod Diecezji Głiwickiej. Statuty i Aneksy*. 199–203. Opole: Wydawnictwo św. Krzyża.
- Instrukcja synodalna o wizytacji kanonicznej parafii w Diecezji Łowickiej. 1999. W *I Synod Diecezji Łowickiej*, 135–136. Żabki: Wydawnictwo Apostolicum.
- Ioannes Paulus PP. II. 2003. „Adhortatio apostolica post-synodalis de Episcopo ministro evangelii Iesu Christi pro mundi spe Pastores gregis” (16.10.2003). *Acta Apostolicae Sedis* 96: 825–924. Tekst polski: Jan Paweł II. 2004. „Posynodalna Adhortacja Apostolska Pastores gregis”. *L’Osservatore Romano*, nr 1, 4–48.
- Pontificale Romanum. Ordo Confirmationis*. 1971. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis. Wydanie polskie: *Obrzędy bierzmowania według Pontyfikału Rzymskiego*. 1975. Katowice: Wydawnictwo Księgarni św. Jacka.
- Sacra Congregatio pro Episcopis. 1973. *Directorium Ecclesiae imago de pastori ministerio Episcoporum* (22.02.1973). W *Enchiridion Vaticanum*. T. 4. Bologna 1997, nr 1945–2328. Tekst polski: Edward Szafrowski. Red. 1975. *Posoborowe prawodawstwo kościelne*. T. 6. Z. 1, nr 10370–11035. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej.
- Sakrament chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*. 1998. Katowice: Wydawnictwo Księgarni św. Jacka.

Literatura

- De Souza e Silva Christiano. 2010. *La visita pastorale del Vescovo diocesano alla sua Chiesa. Studio storico – giuridico. Theses ad Doctoratum in Iure Canonico assequendum*. Roma: Editrice dell’ Pontificia Università Lateranense.
- Dyduch Jan. 2001. „Duszpasterski i kanoniczny wymiar wizytacji parafii”. *Prawo Kanoniczne* 44 (1–2): 21–30.
- Kućała Bogusław. 1994. „Prawo wizytacji wiernych i obowiązek posłuszeństwa w świetle kan. 199, nr 7”. *Prawo Kanoniczne* 37 (1–2): 19–46.

- Kuminetz Geza. 2012. Visita pastoral del obispo diocesano. W *Diccionario General de Derecho Canónico*. Red. Javier Otaduy, Antonio Viana, Joaquin Sedano. T. 7, 936–939. Pamplona: Editorial Aranzadi.
- Landete Casas José. 2012. Visita canónica. W *Diccionario General de Derecho Canónico*. Red. Javier Otaduy, Antonio Viana, Joaquin Sedano. T. 7, 933–936. Pamplona: Editorial Aranzadi.
- Pawluk Tadeusz. 1986. *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*. T. 2: *Lud Boży – jego nauczanie i uświęcanie*. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- Sitarz Mirosław. 2014. Wizytacja biskupia. W *Encyklopedia Katolicka*. Red. Edward Gigilewicz. T. 20, 737–738. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

JERZY ADAMCZYK, dr hab. prawa kanonicznego; prezbiter diecezji radomskiej wykładowca KUL (WSD w Radomiu); zainteresowania naukowe: prawo o posłudze nauczania i uświęcania, prawo małżeńskie i ustój hierarchiczny Kościoła.

E-mail: ksjerzyad@wp.pl

KAROLINA MAZUR, dr nauk teologicznych w zakresie prawa kanonicznego, dr prawa kanonicznego; asystent w Katedrze Kanonicznego Prawa Procesowego na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie; zainteresowania naukowe: kościelne prawo publiczne i konkordatowe, prawo procesowe, obowiązki i prawa wiernych.

Email: karolina.mazur@upjp2.edu.pl.